

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDUCĂTOR DOCTORAT:

PR. PROF. UNIV. DR. NECHITA RUNCAN

DOCTORAND: MARIUS MARCEL COISIN

CONSTANTA

5 - 2014

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

**ANTROPOLOGIA SFÂNTULUI
IOAN CASIAN ÎN LUMINA
NOILOR CERCETĂRI**

CONDUCĂTOR DOCTORAT:

PR. PROF. UNIV. DR. NECHITA RUNCAN

DOCTORAND: MARIUS MARCEL COISIN

CONSTANTA

5 - 2014

Cuprins

Introducere.....	p. 4
PARTEA I.....	p. 14
I. Personalitatea patristică a Sf. Ioan Cassian.....	p. 14
1. Repere biobibliografice	p. 15
2. Prima țință a călătoriilor – Betleem.....	p. 31
3. Călătoriile și popasurile în Egipt	p. 36
a)Prima perioadă petrecută în Egipt.....	p. 38
b)Pustia Sketică.....	p. 42
c)Drumuri la Khellia (Chilii) și Nitria.....	p. 47
d)Controversele din Egipt.....	p. 55
4. Autoexilul în Constantinopol.....	p. 60
5. Misiunile de la Roma.....	p. 65
6. Sfârșitul călătoriilor : Marsilia - Provence, în Sudul Galliei.....	p. 69
II. Contribuția Sf. Ioan Cassian la dezvoltarea patrimoniului literar patristic.....	p. 77
1. Scrierile Sfântului Cassian.....	p. 82
a)De institutis coenobiorum și Conlationes XXIV.....	p. 82
b)De incarnatione Domini. Contra Nestorium.....	p. 83
2. Stilul scrierilor Sfântului Cassian.....	p. 90
3. Ecumenismul patristic al Sfântului Ioan Cassian	p. 91
PARTEA a II-a.....	p. 95
I. Antropologia Sfântului Ioan Cassian.....	p. 95
1. Câteva precizări legate de antropologia apuseană.....	p. 95
2. Omul - trup și suflet - sau alcătuirea sa teandrică.....	p. 101
3. Natura umană înainte de cădere.....	p. 107
a)Scopul și planul lui Dumnezeu în legătură cu omenirea - menirea omului.....	p. 107
b)Starea lui Adam dinaintea căderii în păcat.....	p. 110
4. Consecințele căderii în păcat asupra naturii umane.....	p. 112
a)Căderea în păcat.....	p. 112
b)Consecințele căderii în păcat.....	p. 114
5. Natura umană după căderea în păcat.....	p. 119
a)Capacitățile sau posibilitățile naturii umane după căderea în păcat.....	p. 119
b)Concupiscenta sau pofta, în concepția Sfântului Ioan Cassian.....	p. 121
c)Originea gândurilor rele	p. 125
6. Căderea omului în păcat potrivit Sfintei Tradiții din sec. al IV-lea.....	p. 128
II. Bolile sufletești și tămăduirea lor în concepția Sfântului Ioan Cassianp.....	p. 136
1. „Trupul păcatului”și „negrele întunecimi ale patimilor”.....	p. 138
2. Patimile omenești: cauze, feluri și efecte	p. 145
a)Patima „îmbuibării stomacului” și lupta împotriva ei.....	p. 151
b)Desfrânarea - patimă care „începe să surpe pe om de la cea dintâi vârstă”	p. 165
c)Iubirea de arginți (arghirofilia) - „izvorul și rădăcina tuturor viciilor”.....	p. 179
d)„Neagra mânie” - „noapte oarbă”.....	p. 197
e)Tristețea - patima „care aduce moartea”	p. 208
f)Duhul trândăviei - duh „cumplit și apăsător”.....	p. 228
g)Slava deșartă sau „zadarnică” și mândria	p. 244
III. Actualitatea învățăturii Sfântului Ioan Cassian despre om.....	p. 276
1. Dimensiunea patristică a operelor Sfântului Cassian.....	p. 276
2. Actualitatea învățăturii despre om a Sfântului Cassian.....	p. 290
Concluzii.....	p. 318
Bibliografie selectivă.....	p. 328

Rezumat

Există astăzi suficient de mulți și rezonabili cercetători care susțin cu argumente convingătoare că Sfântul Ioan Cassian ocupă un loc de cinste în literatura patristică, motiv care ne-a determinat să abordăm în lucrarea noastră o temă care se referă la învățătura Sfântului Ioan Cassian despre om, așa cum este reflectată în opera sa, și pentru care noi vom căuta să prezentăm în cele ce urmează oarecum istoriografic și dogmatic modul în care a fost receptată opera, dar și personalitatea acestui mare Părinte al Bisericii românești și universale.

Principalul obiectiv pentru acest stadiu al cercetării în care ne găsim constă într-o analiză. Fără îndoială, cercetarea vieții monahale din spațiul românesc a preocupat de timpuriu istoriografia românească, fiind investigate unele aspecte ale monahismului românesc, respectiv viața duhovnicească emanată din mănăstiri și rolul cultural-artistic al vetrelor monahale. Altfel spus, preocupările istoriografice în privința monahismului nu au încetat în decursul timpului până în vremea noastră. Și dacă pentru vremurile mai îndepărtate cercetările sunt mai reduse ca număr, noutatea cercetărilor de astăzi constă oarecum în investigarea zonală geografico-istorică a monahismului românesc.

Scythia Minor, patria Sfântului Cassian - Dobrogea de azi - reprezintă pentru noi, leagănul creștinismului românesc și facem această afirmație, bazându-ne pe o veche tradiție bisericească consemnată spre mijlocul secolului al IV-lea de istoricul Eusebiu din Cezareea (Ist. Bis III, 1) care, la rândul său preia informația dintr-o scriere mai veche a lui Origen (In Math. Comment, series 39, ad. Math, 24, 9) în care afirmă : "după spusele tradiției, lui Andrei i-a căzut la sorți (să evanghelizeze) Sciția". Iar istoricul J. Zeiller ajunge la concluzia că prin Sciția convertită de apostolul Andrei trebuie să înțelegem teritoriul Dobrogei de azi, organizat ca provincie sub denumire de Scythia (Minor) de către împăratul Dioclețian în anul 292 .

Dintre personalitățile patristice care s-au remarcat între monahii străromâni și români, care au lucrat și s-au desăvârșit pentru Dumnezeu, făcându-ne și nouă parte la slava divină, am socotit potrivit să prezentăm în această lucrare pe Sfântul Ioan Cassian, învrednicit de la Dumnezeu cu realizări deosebite în tezaurul spiritual al Bisericii noastre și a cărei influență s-a răsfrânt în întreaga Biserică creștină, dar care s-a făcut remarcat mai ales în Europa apuseană a timpului său și a contribuit la patrimoniul european de umanism creștin, prin doctrina lui perfect apostolică și ecumenică, prin rânduielile lui monahale, prin diferitele sale acțiuni pastoral canonice, și prin dialogul său pe temeiul cunoștințelor teologice și al valorilor creștinismului răsăritean.

Pentru bogăția de informații de care dispune istoriografia românească și străină am ales tema acestei lucrări și am structurat-o în două mari părți, fiecare având capitole substanțiale și subcapitole, după cum urmează :

Partea I tratează la modul general și cuprinde informații despre viața, călătoriile, formarea duhovnicească și caracterizarea personalității patristice a Sfântului Cassian.

În **Capitolul I : Personalitatea patristică a Sfântului Ioan Cassian**, am încercat prezentarea personalității unice a Sfântului Ioan Cassian. Situarea acestui renumit monah între părinții veacului IV-V dintre care cei mai renumiți i-au fost prieteni.

Capitolul al II-lea : Contribuția Sfântului Ioan Cassian la dezvoltarea patrimoniului literar patristic; procedează sistematic la descrierea și prezentarea învățăturilor, operei și instituțiilor sale din Marsilia, precum și a influenței peste timp asupra monahilor și asceților apuseni.

Partea a II-a este specifică, având ca obiect prioritar învățătura despre om a Sfântului Ioan Cassian.

Astfel în **Capitolul I : Antropologia Sfântului Ioan Cassian;** am încercat să prezentăm dimensiunile esențiale ale învățăturii antropologice cassiene, pe care am căutat să le integrăm individualizându-le în contextul antropologic mai larg al bisericii apusene care l-a adoptat. Aici am tratat probleme extrem de importante, cum ar fi libertatea, harul, păcatul, posibilitatea îndumnezeirii și altele.

Capitolul al II-lea : Bolile sufletești și tămăduirea lor în concepția Sfântului Ioan Cassian; este de asemenea un capitol specific în care aplicăm practic învățătura despre om și căile de desăvârșire cu ajutorul lui Dumnezeu.

În sfârșit, **Capitolul al III-lea : Actualitatea învățăturii Sfântului Ioan Cassian despre om;** concentrează înainte de a concluziona ideile esențiale pe care Sfântul Ioan Cassian le-a prezentat în apus cu privire la om și destinul acestuia potrivit voii lui Dumnezeu.

Aceste capitole și subcapitole le-am încheiat cu **Concluziile**, și pentru toate acestea am susținut întregul discurs al lucrării cu o substanțială **Bibliografie selectivă**.

Materialul informațional foarte bogat nu ne îngăduie să expunem toate datele referitoare la tema lucrării, deoarece, numai personalitatea Sfântului Ioan Cassian poate constitui obiectul unei lucrări de specialitate, datorită multiplelor valențe ale slujirii sale ecumenice.

Tema tezei noastre ne-a fost sugerată de realitatea concretă, prin observarea tendințelor și problemelor ecumenismului actual. Astfel, în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, dar, mai ales din anul 1989, mentalitatea europenilor cunoaște o transformare

constantă, datorată schimbărilor geo-politice, sociale și economice pe care le-au cunoscut țările din Europa Centrală și de Est, după căderea regimurilor comuniste și în condițiile largirii Uniunii Europene, unde nu mai sunt tolerate discriminările absurde, nici îngrădirea libertății fiecărui cetățean în a-și recunoaște și practica în mod deschis credința. Se susține tot mai mult deschiderea reciprocă spre înțelegere, acceptare, colaborare și, nu în ultimul rând, spre dialog ecumenic pe mai multe problematici, dintre care merită menționat aici cel dintre Bisericele Ortodoxe autocefale și Biserica Romano - Catholică din spațiul european.

În acest context apare firesc răspunsul la întrebarea de ce am abordat o temă ca aceea expusă în lucrarea de față, deoarece, într-o lume pluriconfesională și plurireligioasă, nu putem să promovăm Ortodoxia prin încrâncenată izolare, ci prin dialog și cooperare, prin împărtășirea reciprocă a experienței și acumulărilor de valori spirituale. Astăzi este inevitabil contactul și dialogul. Iar din perspectiva angajării noastre în mișcarea ecumenică, Biserica Ortodoxă Română nu este singură. Dacă noi folosim ecumenismul ca o șansă de a face cunoscută Ortodoxia, este benefic. Dacă ne pierdem însă identitatea, dacă ne dizolvăm, atunci când dialogăm, desigur că acesta poate fi un pericol. De aceea, un ecumenism autentic, în favoarea creștinismului ortodox, poate să-l facă numai acela care cunoaște realitățile interconfesionale, cunoaște valorile perene ale Ortodoxiei și, în același timp, cunoaște și care sunt punctele comune sau punctele divergente altor confesiuni. De altfel, modelul Sfântului Ioan Cassian nu rămâne izolat în promovarea ecumenismului trecut și actual, deoarece mulți teologi de seamă, din părțile noastre și-au adus o contribuție majoră la dezvoltarea teologiei în toate timpurile. În acest sens, amintim de Părinții care au strălucit ca niște adevărați luceferi în Dobrogea, leagănul creștinismului românesc, între aceștia, la loc de cinste aflându-se Ioan Cassian, episcopul Teotim de Tomis, și călugării sciți, care au impresionat atât prin cultura teologică, cât și prin erudiția științifică, scriind și dialogând într-un mod respectabil și demn pentru instituția pe care o reprezentau.

Încă din secolele V-VI sunt amintiți "călugării sciți" din Scythia Minor - Dobrogea de azi, dar înainte de acestia avem știri despre Sfântul Ioan Cassian (c. 360 - c. 435), autor de importante lucrări teologice, cinstit atât în Biserica Răsăriteană, cât și în cea Apuseană, unde a întemeiat două mănăstiri, una de călugări și alta de călugărițe, cărora le-a dat bunele rânduieli de viață monahală întocmite de Sfântul Vasile cel Mare. Iar la începutul secolului IV, monahismul creștin era deja o instituție constituită, câștigând mulți adepți, prin autoritatea morală pe care o exercita în Biserică.

Putem vorbi pe larg despre personalitatea și opera tuturor „călugărilor sciți”, iar o dovadă elocventă privind existența unor mănăstiri pur ortodoxe, care au viața organizată în

comun, îndeosebi în Scythia Minor, este chiar mărturisirea lui Ioan Cassian, dobrogean de obârșie (circa 360-435), că din copilărie - a pueritia - a intrat în tovărășia monahilor, străduindu-se să le imite felul de trai.

Și dacă am avea numai calendarul creștin calculat de Dionisie cel Mic, imnul Te Deum, creat de Sfântul Niceta de Remesiana, „formula” călugărilor sciți, lucrările teologice ale lui Ioan Maxențiu și Leonțiu de Bizanț, alături de existența Episcopiei și Mitropoliei de la Tomis, încă de la începutul secolului IV, cu peste zece titulari cunoscuți, ca și alte 14 scaune episcopale în Dobrogea, atestate documentar în secolul VI, tot ar fi de ajuns și am avea dovada că în această provincie existau mănăstiri, căci cărmuitorii acestor episcopii se recrutau, de regulă, dintre monahi. Dar și mai mult, se dovedește cât de puternică și de rodnică a fost viața monastică în România încă de la începuturile ei, precum și dimensiunea ecumenică a teologiei monahilor.

În vreme ce toate marile culturi ale trecutului (și, se poate adăuga, majoritatea culturilor care nu au intrat încă în sfera de influență a modernității) au cunoscut idealul perfecționării omului și, deci, cu ideea desăvârșirii omului, cultura europeană modernă nu pare a mai fi interesată de evidențierea unei staturi spirituale a omului, desăvârșit nu doar în ce privește mijloacele pe care știe să le creeze și să le utilizeze, ci și în plan lăuntric.

Vladimir Lossky propune și o explicație observând că modul în care omul modern din occident s-a obișnuit să vadă lumea, ca fiind fără contur, lipsită de centru și de semnificație teologică, un model al disoluției, s-a repercutat și asupra omului însuși; practic, el a devenit astăzi ceea ce a crezut despre lume că este.

Spre deosebire, "Concepția despre om predominantă în răsăritul creștin se fundamentează pe noțiunea de «părtășie» (participare) la Dumnezeu. Omul nu a fost creat ca ființă autonomă sau autosuficientă, fiindcă natura lui este cu adevărat ea însăși numai în măsura în care ea există «în Dumnezeu» sau «în har»".

Iar omul tradiției patristice nu este omul unor păcate și virtuți interpretate juridic-moralist, ci al tendințelor celor mai contradictorii, al măreției și al modestiei, al dinamismului și al libertății. Dacă trăiește intens duplicitatea proprie condiției sale căzute, omul descris de Sfinții Părinți nu rămâne fatal împărțit între bine și rău, pentru că poate ajunge la unificarea tendințelor sale în bine, la transfigurarea mișcărilor sale din patimi iraționale în virtuți conforme modelului umanității desăvârșite, arhetipul hristic - poate să-și desăvârșască ființa și viața întreagă în Hristos. Ceea ce nu mai înseamnă o simplificare, în sensul de care vorbea Berdiaev. Ceea ce rămâne specific antropologiei patristice este că nu se mărginește la descrieri parțiale, ci dezvoltă o viziune a întregului, o viziune care se construiește pe coloana

tiparului arhetipal, prin relevarea consecințelor păcatului și culminând cu drumul de la patimi la îndumnezeire, în focul transfigurării. Antropologia patristică nu este doar "antropologică", ci teandrică și teantropică. Omul tradiției Părinților nu este niciodată un erou solitar, creativitatea sa nu este triumfalistă și aberantă (a face pentru a face "performanță"), ci un efort prin care el se edifică pe sine și participă la reconstrucția cosmosului, în Hristos și în Biserică.

La un loc de cinste, din tradiția patristică face parte Sfântul Ioan Cassian, despre a cărui antropologie vom încerca să vorbim în această lucrare. În aplicarea teologiei Sfântului Ioan Cassian, unul dintre aspectele cel mai dificil de înțeles ale gândirii sale este antropologia lui. Și există mai multe motive pentru acest lucru. În primul rând, "opiniile sale" despre ceea ce înseamnă omul sunt pentru noi bazate pe presupuneri sau convingeri moștenite, deoarece el nu a menționat nimic în mod explicit în sensul antropologic, prin maniera care astăzi le califică drept antropologice, pentru a le explica în scrisorile sale. În al doilea rând, antropologia extrasă din scrierile Sfântului Ioan Cassian este relațională și practică, potrivită nevoilor concrete ale timpului când a fost scrisă, mai degrabă decât filosofică și sistemică așa cum suntem noi obișnuiți astăzi. Sfântul Ioan Cassian este în cea mai mare parte preocupat de ființele umane în ceea ce privește relația lor cu Dumnezeu, cu răul, cu lumea, și reciproc, angajate în procesul desăvârșirii. Prin urmare, antropologia lui se împletește cu alte elemente diverse ale teologiei sale în ansamblu. În al treilea rând, întâlnim în antropologia cassiană o varietate de termeni antropologici, unii pe care îi regăsim în tradiția răsăriteană și alții în tradiția ascetică a pustiului. Nicăieri însă, Sfântul Ioan Cassian nu prezintă nici o clasificare a naturii ființei umane, calităților, sau părților componente. Ca urmare, există uneori o definiție puțin enigmatică în ce privește utilizarea diversității termenilor. De altfel, dificultatea înțelegerii învățăturilor Sfântului Ioan Cassian este o caracteristică a Tainei creștinismului, fiind simultan rațională și spirituală, fiindcă să nu uităm că însuși Mântuitorul s-a adresat mulțimii în Pilde, și pentru acest considerent orice lucrare științifică despre învățăturile creștine este în cele din urmă o traducere a "pildelor" accesibilă numai celor puțini și inspirați de Duhul Sfânt.

Pe de o parte, Sfântul Ioan Cassian poate folosi diferiți termeni care să însemne antropologic același lucru, și pe de altă parte, poate folosi același termen pentru a desemna lucruri diferite. Pe lângă aceasta, mulți dintre termenii specifici teologiei casiene apar cu o frecvență variată în scrierile Sfântului Cassian, și toate acestea constituie o lipsă de sistematizare terminologică și conceptuală ce contribuie la complexitatea antropologiei sale.

Totuși, scrierile Sfântului Ioan Cassian orientate spre desăvârșirea omului, conțin un material conceptual antropologic extrem de bogat care a format obiectul unor cercetări variate, și din ale căror rezultate prezentăm și noi o parte în lista bibliografică ce însoțește lucrarea aceasta.

Iar dacă unii manifestă formal unele dubii vom susține că incontestabil Sfântul Ioan Cassian a prezentat suficiente date specifice dar și generale, care să ne ajute la cunoașterea antropologiei creștine patristice din secolul IV-V, dacă aceasta este știința despre om în alcătuirea sa trupească și sufletească. Dar o antropologie concepută numai în acest sens nu acoperă și nu formează partea cea mai importantă a antropologiei casiene. Sfântul Cassian nu urmărește în examinarea constituției trupești și sufletești a omului un scop pur descriptiv. Nu are intenția să ne învețe ce gândește el despre alcătuirea omului, ca să ne impună eventual această concepție și nici nu dorește să ne instruiască în sensul științelor naturale și să se oprească numai la atât. Datele de antropologie cassiană sunt un auxiliar pe care îl desprindem prin studiu orientat anume spre acest sens. Omul în scrierile casiene este considerat întotdeauna în raport cu Dumnezeu.

În general, Sfântul Ioan Cassian nu descrie omul, în sine, ci el descrie mai degrabă diversele stări și relații ale credinciosului înaintea lui Dumnezeu în procesul desăvârșirii sale. Apoi, termenii antropologiei casiene nu desemnează părți ale omului, ci mai curând, aspecte ale omului întreg, văzut însă din perspective diferite și cine vede în această parte a antropologiei Sf. Casian numai elementul anatomic sau cel psihologic, acela nu a cuprins adâncimea gândirii casiene. Tot ceea ce spune Sfântul Ioan Cassian despre constituția omului ajută la înțelegerea deplină a concepției sale despre mântuirea realizată în Hristos.

Cercetând scrierile Sfântului Ioan Cassian observăm că în teologia Sfântului importanța Antropologiei este evidentă. Fără să-l așeze pe om în centrul preocupărilor sale, loc care este rezervat lui Iisus Hristos, scrierile Sfântului Ioan Cassian acordă omului un loc de frunte și un interes dintre cele mai vii. Sfântul Ioan Cassian nu este numai un om preocupat de speculație, iar scopul lui practic se vede imediat fiindcă antropologia lui este interesată permanent de contactul între cele de Sus și cele de jos. Învățătura soteriologică a scrierilor Sfântului Casian este dominată de preocupări religioase dar, mai ales practice, lucru care se explică prin orientarea pe care a avut-o activitatea sa de monah misionar al Bisericii.

Deși interesat de învățătură Sfântul Ioan Cassian nu a scris pentru a dezvolta un sistem teologic cu caracter speculativ și abstract, ci pentru a întoarce comunitățile de credincioși cărora li se adresa, la o credință permanentă și practică față de Hristos, izvorul mântuirii, și la o viață în armonie cu această credință.

Evident, în opera Sfântului Ioan Cassian există și expuneri teologice, însă aceste expuneri sunt concepute în funcție de chestiuni practice, dar, astfel scrierile Sfântului Ioan Cassian au un caracter antropocentric foarte reliefat, în sensul că preocuparea ce-l domină, este situația și destinul omului.

Am întâlnit multe dificultăți în expunerea Antropologiei Sfântului Ioan Cassian fiindcă este imposibil să o separăm de întreg, și s-o extragem din ansamblul teologiei Sfântului.

Scrierile Sfântului Ioan Cassian ne pun la îndemână o sumă de date antropologice cu ajutorul cărora se poate reconstitui sistemul Antropologiei Casiene, dar nu ne oferă sistemul însuși. Scrierile sale nu sunt tratate alcătuite după regulile academice și sunt mai degrabă fructul unor necesități concrete, destinate să creeze un curent de viață nouă în condițiile cererii apusene. Ori, această viață este viața creștină pe care o recomandă, oferind propriul său exemplu personal, deoarece, așa cum știm, el însuși gustase binefacerile acestei vieți, mai înainte de a vorbi de ea, cu copleșitoarea convingere care respiră din fiecare cuvânt al său.

Alegerea antropologiei sfântului Casian drept temă în cadrul lucrării noastre a fost determinată de actualitatea și importanța sa, atât în viața societății, cât și a Bisericii. Problema omului stă astăzi din ce în ce mai mult în centrul preocupărilor teologilor, filosofilor și oamenilor de știință. După ce rând pe rând disciplina filosofică principală a fost metafizica, teoria cunoașterii, sociologia, psihologia, filosofia culturii, astăzi pe primul plan a apărut antropologia. În epoca noastră se manifestă intens preocuparea față de om, de ființa umană în cea ce are ea specific, bun sau rău. Iar Sfântul Ioan Cassian ne poate ajuta, dacă studiem ceea ce poate constitui concepția sa antropologică.

Trăirea și slujirea ascetică înaltă, dar, mai ales realizările de excepție ale Sfântului Ioan Cassian pe plan monahal în creștinismul apusean, sunt premisele suficiente și îndreptățite care susțin tema lucrării noastre. Desigur, acest lucru nu este deloc simplu de realizat, din mai multe considerente. În primul rând, în secolul V Antropologia nu era formulată explicit ca știință, lucru care s-a petrecut relativ de curând, în epoca modernă, deși, întotdeauna au existat preocupări și învățături ale oamenilor mari - între laici și ale sfinților - între creștini, unde putem să îl numărăm pe Sfântul Ioan Cassian, antrenat în disputele antropomorfismului, nestorianismului, și pelagianismului care se înscriu în obiectul antropologiei, fără ca afirmațiile sale să acopere întreaga problematică cerută de antropologia modernă, dar, și fără ca să ocolească lucrurile esențiale și necesare fiecărui om interesat de mântuire prin desăvârșirea creștină în Hristos.

Apoi, dificultatea vine și din timpul nostru datorită modului total fluid în care se prezintă conceptul de Antropologie. Astfel, deși se exprimă o mulțime de convingeri ferme, nu există un acord deplin între specialiștii laici și teologi, nici chiar între specialiștii teologi din cele trei confesiuni creștine asupra definițiilor, obiectului și metodelor studiu ale antropologiei ca știință.

Știm că Antropocentrismul modern și întregul eșafodaj al modernității care sunt majoritare în lumea noastră s-au prelucrat în interiorul viziunii creștinismului occidental despre om, în timp ce concepția ortodoxă fie că lipsește cu desăvârșire, fie că este foarte slab reprezentată la nivel internațional. E drept, în mod formal, premisele modernității se regăsesc în reacțiile antitraditionale ale luminiștilor etc., dar, cu adevărat, adică spiritual, ele se află în geneza structurilor mentale proprii creștinismului occidental, născute prin sădirea creștinismului peste structurile care au născut imperiul roman, mentalități care nu au fost părăsite niciodată, și doar s-au desăvârșit în paralel cu exercițiul monarhiei feudale, pentru a fi modernizate sub forma hibridului pseudo-haric al instituțiilor politico-religioase ale papalității.

Cunoscând puternica influență a Sfântului Ioan Cassian asupra occidentului se va înțelege de ce considerăm că este necesar să acordăm atenție și de ce este nevoie, să ne raportăm cu precădere în cercetarea Antropologiei Sfântului Ioan Cassian, nu atât la izvorul ei, adică la ceea ce numim antropologia creștină ortodoxă - biblică și patristică - ci mai degrabă la teologii și antropologii occidentali. Să nu uităm că această abordare a avut-o chiar Sfântul Ioan Cassian, când a formulat spre exemplu "Așezămintele" monahale adaptându-le mentalității apusene.

Monah ortodox român, dăruit de Dumnezeu cu daruri bogate, Sfântul Ioan Casian a îndeplinit un rol însemnat nu numai în viața Bisericii românești, dar și la consolidarea și afirmarea întregii Ortodoxii, prin slujirile, realizările și personalitatea lui. Datorită lui, viața duhovnicească pulsează și astăzi cu aceeași intensitate ca și în trecut.

În felul acesta, prin toată lucrarea lor culturală și duhovnicească, monahii și mănăstirile continuă frumoasele tradiții ale spiritualității monahale ortodoxe românești, de rugăciune împletită cu munca și cu păstrarea și îmbogățirea patrimoniului cultural național și ortodox universal.

Numele și amintirea unor fapte minunate din strălucita lor viață, peste care nu s-a putut așterne uitarea, sunt semnele mari ale binecuvântării de către Domnul a credinței și evlaviei fiilor Bisericii noastre, ca și ale deosebitei purtări de grijă a Tatălui ceresc față de neamul nostru dreptcredincios.

Bibliografie selectivă

Izvoare.

- Actele martirice*, col. PSB, vol. 11, studiu introductiv, trad., note și comentarii Pr. Ioan Rămureanu, EIBMBOR, București, 1982. Arhimandrit Ioanichie Bălan, *Pateric Românesc*, (secolele III- XX), Ed. A-V-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 1980, (2005).
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIBMBOR, București, 2001.
- Catehismul Bisericii catolice - compendiu*, Editura Presa Bună, Iași, 2006.
- Diadoh al Foticeii, Cuvânt ascetic, cap. 89, în *Filocalia*, vol.1, trad. de Pr. Stavro. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutul de Arte Grafice Dacia Traiana S.A., Sibiu, 1947. FHD II, - *Fontes Historiae Daco-Romanae - Izvoarele Istoriei României*, vol. II, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinți Daco - Romani si Români*, Ed. Trinitas, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994. Sfântul Ioan Cassian, *Filocalia* vol. 1, Ed. II-a, trad. de prot. Stavrof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Inst. De Arte grafice, Dacia-Traiană S.A., Sibiu, 1947. Sfântul Ioan Cassian. *Scrieri alese*, traducere de Prof. Vasile Cojocaru și Prof. David Popescu. Prefață, studiu introductiv și note de Prof. Nicolae Chițescu, în colecția „Părinți și scriitori bisericești, vol. 57", București, 1979, 1990.
- Sfântul Macarie, *Omilii duhovnicești*, în PSB 34, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici și note de prof. Dr. N. Chițescu, EIBMBOR, București, 1992.
- Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, trad. introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. 3, Ediția a II-a la Editura Harisma, București, 1994.
- Viețile Sfinților*, pe Luna februarie, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1992. Istorie Bisericească.
- Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi, grecești și latine*, II/2, Editura Polirom, Iași, 2004. Mihail Diaconescu, *Istoria literaturii dacoromane*, Editura Alcor Edimpex, București, 1999.
- Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, part. II, Iași, 1935.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice, EIBMBOR, București, 1956. Ed. Sfântul Mănăstire Derwent, 1999, 2000.
- Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Pr. prof. dr. Milan Šesan, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. I (1—1054), tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a III-a revăzută și completată, EIBMBOR, București, 1987.
- Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol. 1, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996; Ed. Trinitas, Iași, 2004.
- Pr. prof. Gh. I. Moisescu și colab., *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București 1957.

Lucrări de specialitate în limba română.

- Columba Stewart, *Cassian Monahul. învățătura ascetico-mistică*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr și Cristian Pop, Editura Deisis, Sibiu, 2000.
- Dr. Marius Telea, *Viața monahală, în opera Sfântului Ioan Cassian*, în vol. *Izvoarele creștinismului românesc*, editor: Liliana Naclad; [Prefața: Petre Diaconu], Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2003, Constanța.
- Ioan Mircea Ielciu, *Har și libertate în viziunea teologică a Sfântului Ioan Cassian*, București, Editura Paralela 45, Pitești, 2002.
- Jean Rogues, "Catolicismul", în vol. *Religiile lumii*, Ed. Humanitas, București, 1996.

- Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001.
- John Meyendorff, *Teologia bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, EIBMBOR, București, 1996.
- Millard J. Erickson, *Teologie creștină*, vol. 2, Editura Cartea creștină, Oradea, 1998.
- Mitrop. Hierotheos Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă - continuare și dezbateri*, traducere din limba greacă de Prof. Ion Diaconescu și Prof. Nicolae Ionescu, Editura Sophia, București, 2001.
- Mitrop. Hierotheos Vlachos, *Psihoterapia ortodoxă. Știința Sfinților Părinți*, traducere în limba română de Irina Luminița Niculescu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1998.
- Mitrop. Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română până în secolul XVII*, Craiova, 1983, p. 47-57;
- Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, Prof. Diac. Orest Bucevschi, Prof. Dr. Constantin Pavel, Prof. Diac. Dr. Ioan Zăgorean, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. I., București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979.
- Panayotis Nellas, *Omul - animal îndumnezeit. Pentru o antropologie ortodoxă*, Ed. Deisis, Sibiu, 1994.
- Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, Ed. IBM, București 1996.
- Pr. Dr. Marin D. Ciulei, *Antropologie Patristică*, Ed. Sirona, Alexandria, 1999.
- Pr. dr. Vasile Răducă, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, EIB, București 1996.
- Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, "Lucrarea lui Dumnezeu și lucrarea omului în gândirea Sfântului Ioan Cassian", în vol. *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996, p. 74-79.
- Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, vol. *Ortodoxie și Catholicism. Dialog și reconciliere*, Ed. România creștină, 1999.
- Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987.
- Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, București 1978.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, „Și Cuvântul Trup s-a făcut”. *Studiu de mariologie patristică*, Timișoara, 1993, p. 159 - 184.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, EIB, București 1995.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Scriitori teologi în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare”, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și a Dunării de Jos, Galați, 1977, p. 65-70;
- Pr. Prof. Dr. Nechita Runcan, *Valențe universale ale creștinismului dobrogean în primele șase secole*, Iași, 2006.
- Pr. Prof. Dr., G. Ioan Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, EIBMBOR, București, 1978, 1979.
- Pr. prof. univ. dr. Sorin Cosma, *Ascetica*, Editura Marineasa, Timișoara, 2003.
- Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii Răsăritului*, trad. Pr. Vasile Răduca, Ed. Anastasia, 1990.

Lucrări generale în limba română.

- Adrian Thatcher, *Descătușarea sexului. O perspectivă creștină asupra sexualității*, traducerea de Mariana Grancea, Editura Polimark, București, 1995.
- Andre Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu occidental. Secolele VIII-XII*, Ed. Meridiane, București, 1994. Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, Ed. Humanitas, București, 2003.

- C. G. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, s.l.s.d. (Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea), 64 p. + hărți.
- D. M. Pippidi și D. Berciu, *Geții și grecii la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană (Biblioteca Historica Romaniae II). Din istoria Dobrogei I*, Editura Academiei, București, 1965. Dan Sandu, *Un singur Dumnezeu? Monahismul creștin și sufismul islamic: interferențe*, Ed. Panfilius, Iași, 2002.
- De la Dunăre la Mare, Monografia Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos*, 1977, p. 65-70;
- G. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetății Dîrstorul-Silistra*, București, 1913, p. 81-88;
- Georges Duby, *Vremea catedralelor. Artă și societatea 980-1420*, Ed. Meridiane, București, 1998.
- I. Barnea, *Artă creștină în România, I*, București, 1979.
- Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira, 1995.
- Jacques Le Goff, *Omul medieval*, Ed. Polirom, 1999.
- Jean Delumeau, *Păcatul și frica. Culpabilizarea în Occident (sec. XIII-XVIII)*, Traducere de Ingrid Ilinca și Cora Chiriac, vol. 1, Ed. Polirom, Iași, 1997. Pascal Bruckner, Alain Finkielkraut, *Noua dezordine amoroasă*, trad. Luminița Brăileanu, Editura „Trei”, București, 2005. Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, trad. Gabriela Moldoveanu, Ed. Christiana, București 1995.
- Pr. Dr. Alexandru Moraru, *Viața monahului, oglindită în „Așezămintele mănăstirești” ale Sfântului Ioan Cassian*, în vol. Izvoarele creștinismului românesc, editor: Liliana Naclad; [Prefața: Petre Diaconu], Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2003, Constanța.
- Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Ed. Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă, București, 1911. Vasile Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 147. 168. Vlad Benea, *Viețile sfinților ortodocși din Apus. Sfinții insulelor britanice*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006.

Dicționare în limbi străine.

- Antoinne et Claire Guillaumont, „Demon”, în *Dictionnaire de Spiritualite. Ascetique et mystique*, tome III, Beauchesne, Paris, 1957, col. 208.
- Dictionnaire d'Archeologie Chretienne et de la Liturgie*, t. X, col. 2204-2293
- Dictionnaire de Spiritualite, d'ascetique et mystique*, t. II, Paris, 1953.
- Dictionnaire de Spiritualite*, t. X, Paris, 1980
- Dictionnaire de Theologie Catholique*, tome II, 2, Paris, 1923.
- Dictionnaire d'Histoire et de Geographie Ecclesiastique*, t. XI, Paris, 1946, t. XI, Paris, 1949.
- Dizionario degli Insituti di Perfezione*, t. VIII, Roma, 1988;
- John Meyendorff, *Byzantine Theology. Historical Trends and Doctrinal Themes*, New York: Fordham University Press, 1987.
- Karl Rahner & Herbert Vorgrimler, *Petit dictionnaire de theologie catholique*, Seuil, 1970.
- Lexicon fur Theologie und Kirche*, t. II, Fribourg, 1931.
- M. Cappuyns, Jean Casien, în „Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastique”, XI, 1949, col. 1319-1348;
- The Coptic Encyclopedia*, New York, Toronto, 1991.

Dicționare în limba română.

- Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- Gehrasim Timuș, *Dicționar aghiografic cuprinzând pe scurt viețile sfinților*, București, 1898.

Ion M. Stoian, *Dicționar Religios*, Ed. Garamond, București, 1994.
Leon-Dufor Xavier (coord.), *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2001.
Remus Rus, *Dicționar Enciclopedic de Literatură Creștină*, Ed. LIDIA, București, 2003.

Periodice în limba română.

- Alexandru Constantinescu, *Despre Sfântul Ioan Cassian*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXIV, 1964, nr. 4.
- Ana-Maria Coman, *Gesta Sancti Niceta veteris episcopi, Claudiopoli (Cluj), 1750*, în „Anale de istorie”, București, XXVIII (1982), 5, p. 135-139
- Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitateapatristică din secolele alIV-lea și al V-lea* (teză de doctorat), în "Studii Teologice", XXI (1969), nr. 7-8.
- Dr. G. Ioan Coman, "Sciții" Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, în revista "Studii teologice", seria a II-a, XXVII (1975), nr. 3-4, p. 193 ș.u.
- Emilian Popescu, *Considerații asupra educației tineretului la Histria în legătură cu trei inscripții inedite*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, tom. VII, nr. 3-4, 1956, p. 356 ș.u.
- I. Barnea, *Martyrionul de la Niculițel*, în rev. "Biserica Ortodoxă Română", 1973, nr. 1-2, p. 218-228;
- I.P.S. Sale Dr. Antonie Plămădeală, *Sfântul Gherman din Dacia Pontică, un străromân ignorat (mai mult decât o ipoteză)*, în "Mitropolia Ardealului", an. XXXIV (1989), nr. 5, p. 3-20.
- Mitropolit Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română până în secolul XVII*, Craiova, 1983, p. 47-57;
- Nicolae V. Dură, *Biserica din "Scythia Minor" și întâistătătorii ei tomitani*, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Teologie*, nr. 1/2006, p. 48-85.
- Nicolae V. Dură, *Reactivarea Scaunului mitropolitan al Tomisului*, în *Ex Ponto*, an II (2004), nr. 4-5, p. 171-177; III (2005), nr. 1 (6), p. 178-183; nr. 2 (7), p. 186-191; nr. 3 (8), p. 182-188; nr. 4 (9), p. 174-177;
- Pr. Al. Constantinescu, *Sfântul Ioan Cassian Scitul, nu Romanul*, în "Glasul Bisericii" XXIII, (1964), nr. 7-8, p. 698-703.
- Pr. Asist. Vasile Mihoc, *Omul - chip și asemănare a lui Dumnezeu - deși poartă rănila păcatelor*, în MA, nr. 7-9, an XXVI, 1981.
- Pr. Conf. Dr. Ioan Mircea Ielciu, "Constantinopolul, Roma și Marsilia: etape importante ale itinerariului geografic și spiritual al Sfântului Ioan Cassian", în *Revista Teologică*, nr.4/2012.
- Pr. Dr. Doru Costache, "Experiența Duhului Sfânt în viziunea sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Palamas", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă Patriarhul Justinian*, Universitatea din București, 2002.
- Pr. dr. Doru Costache, Adrian Cazacu, "Antropocentrismul modern și oferta antropologiei eclesiale. Elemente pentru misiunea Bisericii", în *Analele Universității din Craiova*, seria *Teologie*, anul VII, nr. 10/2002, Universitaria, Craiova, p. 217-226.
- Pr. Dr. Doru Costache, *Aspecte Antropologice : Experiența paradisiacă a omului în viziunea creștinismului occidental*, în "Ortodoxia" nr. 1-2 (2005).
- Pr. Mircea Nișcoveanu, *Contribuția Sfântului Ioan Cassian la cunoașterea monahismului din secolele IV-V, în lumina ecumenismului creștin*, în "Glasul Bisericii", XXXI (1972), nr. 5-6.
- Pr. Niculae Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în BOR, anul LXXXVII, (1969), nr. 9-10.

- Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, "Natură și har în teologia bizantină", în *Ortodoxia* nr. 3/1974.
- Pr. prof. dr. Ioan C. Teșu, *Contribuții ascetico-mistice creștine: Sfântul Ioan Cassian* (I), în „Teologie și Viață”, anul XXII (XCVI) (2012), nr. 2, p. 101-120.
- Pr. prof. dr. Ioan C. Teșu, *Contribuții ascetico-mistice creștine: Sfântul Ioan Cassian* (II), în „Teologie și Viață”, anul XXII (XCVI) (2012), nr. 5-8.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, „*Sciții*” *Ioan Cassian și Dionisie cel Mic și legăturile lor cu lumea mediteraneană*, în „Studii Teologice”, XXVII (1975), nr.3-4, p. 189-203 (și versiunea franceză în *Klironamia*, vol. 7, t.1, Tesalonic, 1975);
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor-Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolele al IV-lea - al VI-lea*, în „Ortodoxia”, XX (1968), nr.1, p.3-25 (și versiunea franceză în „*Contacts*”, revue française de l'Orthodoxie, Paris, XXII-e année, 1970, no. 69, p.61-85);
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Însemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în „GB”, XVI, (1975), nr. 1, p. 46;
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Literatura patristică la Dunărea de Jos din sec. IV-VI, ca geneză a literaturii și culturii daco-romane și române - Ioan Cassian și Dionisie cel Mic*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. XCIX (1981), nr. 7-8, p. 776;
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Operele literare ale Sfântului Ioan Cassian*, în „Mitropolia Banatului”, XXV (1975), nr. 10-12, p. 552-569;
- Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în „B.O.R.”, XCII, (1974), nr. 7-8.
- Valentina Voinea, Bartłomiej Szmoniewski, *Din nou despre peștera Cassian*, în „Pontica”, XLIV, Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța, 2011.
- Vasile Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor. Stâncile cu inscripție din pădurea Seremetului*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, t. XXXV, 1912-1913. Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1913.

Periodice în alte limbi.

- Anne Marie Malingrey et Philippe Leclercq, *Palladius: Dialogue sur la vie de Jean Chrysostome*, în „Sources Chretiennes”, nr. 341, 342, Paris, 1988.
- Antoine Guillaumont, *Le probleme de deux Macaire dans Apophthegmata Patrum*, în „Irenikon”, t. 48, (1975), p. 41-59;
- Antoine Guillaumont, *Un philosophe au desert: Evagre le Pontique*, în „Revue de l'Histoire des Religions”, t. 181, Paris, 1972, p. 29-56; (Textes et traditions 8). - Librairie Philosophique J. Vrin, Paris 2004.
- Augustine Michael Casiday, „Apatheia and sexuality in the thought of Augustine and Cassian”, în *St. Vladimir's Theological Quarterly* 4/2001, p. 372-373.
- Bellaximo Bagatti, *Eli antichi edifici sacri di Betlemme. In seginito agli seavi e restauri praticati dalla Custodia di Terra Santa* (1948-1951). Pubblicazioni dello Studium Biblicum Franciscanum, 9, Jerusalem, 1952, p. 236-237.
- Columba Stewart, *From Áoyog to verbum. John Cassian's Use of Greek in the Development of a Latin Monastic Vocabulary*, în vol. *The Joy of Learning and the Love of God. Studies in Honor of Jean Leclercq*, Kalamazoo: Cistercian Publications, nr. 160, 1995, p. 5-31.
- Em. Popescu, *Zur Geschichte der Stadt in Kleinskythien in der Spatantike. Ein epigraphischer Beitrag*, în „Dacia”, N.S., t. XIX, (1975), p. 173-182.
- G. Florovsky, *The Anthropomorphites in the Egiptian Desert*, în „Akten des XI. Internationalen Byzantinistenkongresses, Munchen, 1958”, Munich, 1960, p. 154159.

- G. Florovsky, *The Concept of Creation in Saint Athanasius*, în "Studia Patristica", t. VI, part. IV, "Texte und Untersuchungen", Berlin: Akademie Verlag, 1962, p. 36-37.
- G. Jenal, *Italia ascetica atque monastica: Das Asketen - und Monchtum in Italien von den Anfängen bis zur Zeit der Langobarden (ca. 150/250-604)*. Monographien zur Geschichte des Mittelalters, 39, Stuttgart, 1995.
- Gabriel Bunge, *Evagre le Pontique et les deux Macaire*, în "Irenikon", t. 56 (1983), p. 215-227;
- Gerd Summa, *Geistliche Unterscheidung bei Johannes Cassian. Studien zur septematischen und spirituellen Theologie*, 7, "Würzburg: Echter", 1992.
- Henri-Irène Marou, *Jean Cassien à Marseille*, în „Revue du Moyen Age latin”, t. 1, 1945, p. 5-26;
- Henri-Irène Marou, *La patrie de Jean Cassien*, în „Orientalia Christiana Periodica”, Roma, XIII (1947), nr. 3-4, p. 588-596;
- Henri-Irène Marou, *Le fondateur de Saint Victor de Marseille: Jean Cassien*, in "Provence historique", revue trimestrielle, organe de la Federation historique de Provence, tome XVI, fascicule 65, juillet-sept. 1966, Pensee universitaire -Aix en Provence.
- J. Maspero et G. Weit, *Materiaux pour servir la geographie de l'Egypte. Memoires de l'Institut Français d'Archeologie Orientale*, 36, Cairo, 1919.
- Jean Coman, „Les "Scythes" Jean Cassien et Denys le Petit”, în Kleronomia 7 (1975), p. 30-31.
- Jean Coman, *La patrimoine de l'oecumenisme chretien en quatrieme au cinquieme siecles en Scythe-Mineure (Dobroudja)*, în "Contacts" (Revue Française de l'Orthodoxie), XXII-e année, (1970), nr. 69., p. 61-85;
- Jean-Claude Guy, *Les Apophthegmes des Peres. Collection systematique*, în col. "Sources Chretiennes", nr. 387, Paris, 1993, p. 35-46;
- M. Jacquin, *La question de la predestination aux V-e - VI-e siècles: St. Prosper d'A., Vincent de Lerins, Cassien*, în "Revue d'Histoire Ecclesiastique", t. VII, 1906.
- P. E. Stephanou, *Jean Italos, philosophe et humaniste*, în "Orientalia Christiana Analecta", t. 134, Roma, 1949;
- P. Joannou, *Christliche Metaphysik in Byzanz. Die Illuminationslehre des Michael Psellos und Joanness Italos*, în "Studia Patristica et Byzantina", t. 3, Ettal, 1956;
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *La patrimoine de l'oecumenisme chretien du IV-e et VI-e siecles en Scythie-Minor (Dobroudja)*, în "Contacts" (Revue Française de l'Orthodoxie), XXII-e année, (1970), nr. 69.
- Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Le "scythes" Jean Cassien et Denis le Petit et leurs relations avec le monde mediterraneen*, în "K^npovopid", t. VII (1975), Tesalonic, p. 28-29 (Extras);

Lucrări în limbi străine.

- A. E. Burn, *Niceta of Remesiana*, Cambridge, 1905.
- A. Menager, *La patrie de Cassien*, în "Echos d'Orient", t. 21 (1921).
- A.-J. Festugiere, *Historia monachorum in Aegypto*, în "Subsidia hagiographica", vol. 53, Brussels, 1961, p. 130-131;
- Adalbert de Vogue, *Histoire litteraire du mouvement monastique dans L'Antiquite. Patrimoines christianisme.*, Paris, 1991, t. 3, p. 80-90.
- Adalbert de Vogue, *Monachisme et Eglise dans l'apansee de Cassian*, în vol. *Theologie de la vie monastique: Etudes sur la tradition patristique*, Paris, 1961, p. 214-222.
- Adolf von Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, Tübingen, 1909, vol. 2.
- Albert L.F. Rivet, *Gallia Narbonensis, with a Chapter on Alpes Maritimae*, London, 1988, p. 9-53.

- Alexander Hoch, *Lehre des Johannes Cassianus von Natur und Gnade: Ein Beitrag zur Geschichte des Gnadenstreits im 5. Jahrhundert*, Freiburg: Herder, 1895.
- Alexander Hoch, *Zur Heimat des Johannes Cassianus*, în "Theologische Quartalschrift", t. 82, (1900), p. 43-69;
- Antoine Guillaumont, *Les "Kephalaia gnostica" d'Evagre le Pontique et l'histoire de l'origenisme chez les Grecs et chez les Syriens*, Paris, 1962, p. 51-64.
- Antoine Guillaumont, *Les six Caenturies des "Kephalaia gnostica"*, în "Patrologia Orientalis", t. XXVIII, Paris, 1958.
- Antoine Guillaumont, "Histoire des moines aux Kellia", în *Aux origines du monachisme chretien: pour une phenomenology du monachisme*, Begrolles-en-Mauges: Abbaye de Bellegontaine, 1979; "Orientalia Lovaniensia Periodica", t. 8 (1977), p. 187-203.
- Antoine Guillaumont, *Histoire du site Kellia d'apres les documents ecrits* în vol. *Kellia I*, kom. 219. *Fouilles de l'Institut Frangais d'Archeologie Orientale*, du Cad're, t. 28, Cairo, 1969, p. 1-15;
- Augustinian Patristic Institute - Rome, *Patrology*, edited by Angelo di Berardino, with an introduction by Johannes Quasten, vol. IV, Christian Classics, RCL, Allen, Texas, 1997, p. 477-482.
- Bernard Chevalley, *La foi en ses termes. Nouvelles definitions des mots chretiens*, Labor et fides, 1992.
- Boniface Ramsey, O.P., *John Cassianus: The Conferences*, în col. "Ancient Christian Writers", vol. 57, New York: Paulist Pres, 1997.
- C. von Paucker, *Die Latinitat des Johannes Cassianus*, în "Romanische Forschungen", t. 2 (1886), p. 391-448;
- Chadwick, Owen, *John Cassian*, Cambridge University Press, 1950, 1968.
- Columba Stewart, *Cassian the Monk*, în col. "Oxford Studies in Historical Theology", New York, Oxford [Oxford University Press], 1998.
- Cristian Bădiliță, Attila Jakab, *Jean Casien entre Orient et Occident*, București, 2003.
- Cuthbert Butler, *The Lausiac History of Palladius*, vol. I: A. *Critical Disscusion together with notes on Early EgiptianMonasticism*, Cambridge, 1898, p. 137-142.
- Derwas J. Chitty, *The Desert a City: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under Christian Empire*, Blackwell Oxford; 1966.
- E. Schwartz, *Cassian und Nestorius*, în *Konzilstudien. I.*, Nestorius, Strasburg, 1914.
- Ed. Schwarz, *Konzilstudien. Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft*, in Strassburg, 1914.
- Ed. Schwarz, *Lebensdaten Cassianus*, în "Zeitschrift fur die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der alteren Kierche", t. 38, (1939).
- Edgar C.S. Gibson, *Prolegomena. The Works of John Cassian*, în "Select Library of Nicene and Post- Nicene Fathers", t. 11, Mich: Eerdmans, 1982.
- Elie Griffe, *Cassien a-t-il ete pretre d'Antioch?*, în "Bulletin de litterature ecclesiastique", t. 55, (1954).
- Elie Griffe, *La Gaule chretienne â l'epoque romaine*, t. 3, Paris, 1966.
- Elizabeth A. Clark, *The Origenist Controversy. The Cultural Construction of an Earlz Christian Debate*, Princeton, Princeton Unversity Press, 1992, p. 42-84 ; și p. 105121;
- Emile Amelineau, *Histoire des monasteres de la Basse-Egypte. Vies de Saint Paul, Antoine, Macaire, Maxime et Dom'cce, Jean Lemain et autres; Monuments pour servir l'histoire de l'Egypte chretienne*, în "Annales du Musee Guimet", 25, Paris, 1894.
- Emile Amelineau, *La geographie du l'Egypte epoque Copte*, Paris, 1893, p. 507-508
- Evelyn-White; Hugh Gerard, *The Monasteries of the wadi'n Natrum*, vol. II, New York: Metropolitan Museum of Art, 1932-1933, p. 60-144;
- E. Cayre, *Precis de Patrologie*, vol. I, Paris, 1927.

- Fernand Benoit, *L'Abbaye de Saint Victor et l'Eglise de la Major la Marseille*, vol. II, Paris, 1966, p. 7-68;
- Fernand Benoit, *Le martyrium rupestre de l'abbaye Saint-Victor*, în "Complets rendus de l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres", 1966, p. 110-126;
- Francois Nau, *Apophthegmes anonymes*, în "Revue de l'Orient Chretien", t. 13, [1908].
- Friederich Worter, *Beitrag zur Dogmengeschichte des Semipelagianismus*, Paderborn, 1898.
- E. Florovsky, *The Idea of Creation in Christian Philosophy*, în "Eastern Church Quaterly", t. 8, 1949.
- Gabrielle Damians d'Archimbaud, *Les feuilles de Saint Victor de Marseille*, în "Complets rendus de Academie des Inscriptions et Belles Lettres", (1971), p. 87-117;
- Genevieve Drocourt-Dubreuil, *Saint Victor de Marseillee: Art funeraire et priere des monts aux tempspaleochretiens (quatrieme-cinqueme siecles)*, Paris, 1989, p. 59-62.
- Georges Florovsky, *Theophilus of Alexandria and Apa Aphon of Pemdje*, în "Aspects of Church History", vol. IV: Collected Work, Belmont, Mass: Nordland, 1975, p. 104-105 și p. 128-129.
- Germain Marin, *Sancti Caesarii episcopi Arelatensis: Opera omnia*, t. 2, Maredsous: Abbaye, 1942.
- Ghenadie de Marsilia, *La patrie de Jean Cassian*, în „Miscellanea G. de Jerphanion", Roma, 1947, p. 588 - 596.
- Graham Gould, *The Desert Fathers on Monastic Community*, în col. "Oxford Early Christian Studies", Oxford, 1993.
- Guillame Cuper, *De Sancto Joanne Cassiano Abbate Massiliae in Galia*, în "Acta Sanctorum Iulii", t. V, Paris, 1868, p. 458-482.
- H. Mannucci, *Istituzioni di Patrologia*, parte II, Roma, 1932.
- Hans Urs von Balthasar, *Dieu et l'homme d'aujourd'hui*, Desclee de Brouwer, 1966.
- Hartmut Atsma, *Die christlichen Inschriften Galliens als Quelle fur Klosterbewohner bis zum Ende des 6. Jahrhunderts*, în "Francia", t. 4, (1976), p. 10-17.
- Heinz Zahrnt, *Die Sache mit Gott. Die protestantische Theologie im 20 Jahrhundert*, R. Piper & Co Verlag, Munchen, 1966.
- Henrich Holze, *Erfahrung und Theologie im fruhen Monchtum. Untersuchungen zu einer Theologie des monastischen Lebens bei den agyptischen Monchsvatern, Johannes Cassian undBenedikt von Nursia*, Gottingen, 1992, p. 11-268.
- Henri-Irenee Marou, *Jean Cassien à Marseille*, în vol. *Patristique et Humanisme*, Melanges par H.I. Marrou, col. "Patristica Sorbonensia", t. 9; Paris, 1976.
- Henri-Irenee Marrou, *Jean Cassien à Marseille*, în "Revue du Moyen Âge Latin", t. 1, (1945), p. 12-17.
- Henri-Irenee Marrou, *La patrie de Jean Cassien*, în vol. *Patristique et Humanisme, Melanges, Patristica Sorbonesia*, t. IX, Paris, 1976, p. 345-362;
- Henri-Irenee Marrou, *Le fondateur de Saint-Victor de Marseille: Jean Cassien.*, p. 297-308.
- Historia monachorum in Aegypto*, ed. Andre Jean Festugiere, în "Subsidia hagiographica", t. 53, Bruxelles: Societe des Bollandistes, 1961.
- J. et H. Bremond, *Les Peres du Desert*, vol. I, Paris, 1927.
- J.B. Thibaut, *L'ancienne liturgie gallicane, son origine et sa formation en Provence en V-e et VI-e siecles, sous l'influence de Cassien et de Saint Cesaire d'Anles. Appendix: Etude biografique sur Jean Cassien de Serta, abbe de Saint-Victor de Marseille, premier legislateur du monachisme en Occident*, Paris, 1929, p. 103-104.
- J.C. Guy, „Jean Cassien, historien du monachisme egyptien?", în *Studia Patristica*, 8, Texte und Untersnchungen, t. 93, Akademie Verlag, Berlin, 1996.
- J.M. Saguët, *Pafnutio*, în "Bibliotheca Sanctorum", t. X, Roma, 1968, p. 26-28.

- J.N.D. Kelly, *Golden Mouth: The Story of John Chrysostom - Ascetic, Preacher, Bishop*, London, 1991, p. 191-202.
- J.N.D. Kelly, *Jerome: His Life, Writings and Controversies*, New York, 1975.
- Jean Casien, *Conferences*, texte latin, traduction et notes par Dom. E. Pichery, Paris, 1955, 1958 și 1959, 282+287+247 p. (volumele 42, 54 și 64 din colecția Sources chretiennes);
- Jean Cassien, *Conferences*, Introduction, texte latin, traduction et notes par Dom. E. Pichery, I, Paris, 1955; II, Paris, 1958 și III, Paris, 1959.
- Jean Cassien, *Conlationnes*, ed. M. Petschenig, în "Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum", t. XIII, Vienna, 1886.
- Jean Cassien, *De Institutis coenobiorum et de octo principabium vitiorum remediis*, V, 35, ed. M. Petschenig, în "Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum", t. XVII, Vienna, 1888.
- Jean Cassien, *Institutions cenobitiques*. Texte latin revu, introduction, traduction et notes par Jean-Claude Guy, Paris, 1965, 531 p. (vol. 109 din colecția Sources chretiennes; Charwick Owen, John Cassian, Cambridge, 1968);
- Jean Danielou, *Platonisme et theologie mystique*, Paris, 1944.
- Jean Guyon, *Marseille*, artic. în *Topografie chretienne de cites de la Gaule des origines au milieu du VIII-e siecle*, Ed. Nancy Ganthier et Jean-Charles Picard, vol. III: Provinces ecclesiastiques de Vienne et d'Arles. Viennensis et Alpes Gaule et Paeninae, Paris, 1986, p. 121-133.
- Jean-Claude Guy, *Jean Casien. Vie et doctrine spirituelle*, Paris, 1951; col. "Theologie, Pastorale et Spiritualite, Recherches et Syntheses", t. IX, Paris, 1961.
- Jean-Claude Guy, *Le Centre monastique de Scete dans la litterature du cinquiem siecle*, în "Orientalia Christiana Periodica", t. 30 (1966), p. 144-146;
- Jean-Remy Palanque, *Le diocese de Marseille*, în vol. *Histoire des diocese de France*, Paris, 1967, p. 17-22.
- John Cassian, *The Institutes*, translated and annotated by Boniface Ramsey, O.P., în col. „The Works of The Fathers în translation”, no. 58, The Newman Press, New York, 2000.
- John Meyendorff, *Christ în Eastern Christian Thought.*, [Crestwood, N.Y.] : St. Vladimir's Seminary Press, 1975, cap. Christology în Late Byzantium, p. 193-207.
- Jon F. Dechow, *Dogma and Myssticism in Early Christianity Epiphanius of Cyprus and the Legacy of Origen*, în col. "North American Patristic Society Patristic Monograph Series", t. 13, Macon, Ga.: Mercer University Press, 1988;
- Joseph Laugier, *Saint Jean Casien et sa doctrine sur la grâce*, Lyon, 1908.
- K. Zelzer, *Cassianus natione Scythia, ein Sudgallier*, în "Wiener Studien", t. 104, [1991], p. 161-168.
- Katleen O'Brien Wicker, *Etiopian Moses (Collected Sources)*, în "Ascetic Behavior in Greco-Roman Antiquity: A. Sourcebook, Studies in Antiquity and Christianity", Minneapolis, 1990, p. 329-248.
- L. Duchesne, *Fastes episcopaux de l'ancienne Gaule*, vol. I: Provinces du Sud-est, Paris, 1907, p. 282;
- Leon Cristiani, *Jean Cassien. Figures monstaiques*, în col. "Figures monastiques", Editions de Fontanelle, Abbaye S. Wandrille, vol. I, Paris, 1946.
- Louis Bouyer, Jean Leclercq, Francois Vandembroucke and Louis Cognet, *A History of Christian Spirituality*, vol. I, *The Spirituality of the New Testament and the Fathers*, New-York, 1963.
- Louis Felix Marie Laurin, *Notice sur l'ancienne abbaye Saint-Victor de Marseille*, ed. VII, Marseille, 1957;

- Louis Sebastian Lemain Tillemont, *Memoires pour servir l'histoire ecclesiastique des six premiers siecles*, t. XIV: *Les histoires de Saint Paulin, de Saint Celestin Pape, de Cassien, de S. Cyrille d'Alexandrie et du Nestorianisme...*, Paris, 1693-1709, p. 739-740.
- M. Petschenig, "Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum", vol. XIII, pars II: *Johannos Cassiani Conlationes XXIV*, Viena, 1886 și vol. XVII, pars I: *Johannis Cassiani De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis libri XII; De incarnatione Domini contra Nestorium Libri VII*, Viena, 1888.
- Nora K. Chadwick, *Poetry and Letters in Early Christian Gaul*, London: Bowes and Bowes, 1955.
- Nora Kershaw Chadwick, *Poetry and Letters in Early Christian Gaul*, London, 1955.
- Norman Powel Williams, *The Grace of God*, London: Logmans, 1930.
- Norman Powell Williams, *The Ideas of the Fall and of the Original Sin*, Bampton Lectures, 1924, London: Longmans, 1927.
- Otto Abel, *Studien zu dem gallischen Presbyter Johannes Cassianus*, Munchen : Kgl. Hof- und Universitäts-Buchdruckerei von C. Wolf, 1904
- Owen Chadwick, *John Cassian. A Study in Primitive Monasticism*, Cambridge University Press, ed. a II-a, 1968.
- P. Albers, *Cassian Einfluss auf die Regel des hl. Benedikts*, în "Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benidiktiner - Ordens und seiner Zweige", t. 43, [1925], p. 32-53;
- P.G., (PL), *Patrologiae Cursus Completus*, Series Graeca, ed. J. P. Migne (Paris 1857-66)
- P.L., (PL), *Patrologiae Cursus Completus*, Series Latina, ed. J. P. Migne (Paris 1844-64)
- Palladius, *Historia Lausiaca*, ed. Robert Meyer, Palladius: The Lausiac History, în col. "Ancient Christian Writings", t. XXXIV, Westminster, 1965.
- Paul Amargier, *Un Age d'or du monachisme: Saint Victor de Marseille (990-1090)*, Marseilles, 1990.
- Peter D. Carras, *St. Augustin and St. John Cassian on Human Destiny Human Will and Divine Grace*, în $\text{\textcirc soXoyiKov Eu^rcooiov: Xapioxnpiov si\ tou KaQnyntnv navaytroxnv K. Hpncxou, EnouSaaxnpiov EKK^noiaxiKn\text{t} rsa^a xoXoyia\text{t}}$, Nr. 6 Tesselonica, 1976.
- Philip Rousseau, *Ascetics, Authority, and the Church in the Age of Jerome and Cassian*, în col. "Oxford Historical Monographs", Oxford University Press, 1978.
- Philip Rousseau, *Cassian: Monastery and World*, în "Certainty of Doubt. Tributes to Peter Munz", Ed. Miles Faiburn and W.H. Oliver, Wellington: Victoria University Press, 1995.
- Pierre Paul Courcelle, *Les lettres greques en Occident, de Macrobe a Cassiodore*, Paris, 1945.
- Prof. O. Chadwick, *John Cassian. A Study in Primitive Monasticism*, ed. I, Oxford, 1950.
- Robert Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West: The Origins of the Divine Office and Its Meanings for Today*, Collegeville, 1986.
- Roger S. Bagnall, *Egypt in Late Antiquity*, Princeton: Princeton University Press, 1993.
- S.T. Loseby, *Marseille: a Late Antique Success Story?*, în "Journal of Roman Studies", t. 82, (1992), p. 165-185.
- Samuel Rubenson, *The Letters of St. Antony: Origenist Theology, Monastic Tradition and the Making of a Saint*, Bibliotheca historico-ecclesiastica Lundensis, 24, Lund University Press, 1990.
- St John of the Cross, *The collected works of St. John of the Cross*, K. Kavanaugh and O. Rodriguez's tr., 1966.
- St. Schiwietz, *Das morgenlandische Monchtnam*, vol. 2, Mainz, 1904, p. 153-154 .

- Steven D. Driver, *The Development of Jerome's Views on the Ascetic Life*, în "Recherches de theologie ancienne et medievale", t. 62, (1995), p. 59-62.
- Steven Driver, *From Palestinian Ignorance to Egiptian Wisdom: Cassian's Challenge to Jerome's Monastic Teaching*, în "American Benedictine Review", t. 48, (1977).
- Theodor Damian, *Some Critical Considerations and New Arguments Regarding the Problem of St. John Cassian's Birthplace*, în "Orientatia Christiana Periodica", t. 57, (1991), p. 261-264.
- Tyrannius Rufinus, *Historia monachorum sive de Vita Sanctorum Patrum* (Editio critica). Ed. by Schulz-Flugel, Eva. *Series: Patristische Texte und Studien*, t. 34, Berlin, 1990.
- Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, London, 1957.
- W. Berschim, *Greek Letters and the Latin Middle Ages*, Rev. and expanded ed. Trans. Jerold C. Frakes, Berne-Munnich, 1980, p. 79-81.
- Wilhelm Bousset, *Apophthegmata. Studien zur Geschichte des altesten Monchtums*, Tübingen, 1923;
- Wilhelm Bousset, *Das Monchtum der sketischen Wüste*, în "Zeitschrift für Kirchengeschichte", t. 42, (1926), p. 1-41;
- Z. Golinsky, *Doctrina Cassiani de monachatu officioso*, în "Collectanea theologica societatis theologorum polonorum", t. XVII (1936), p. 491-503 (în l. polonă cu rezumat latin).